

Nationalekonomi – inte längre den dystra vetenskapen

nr 2 2009 årgång 37

I mer än ett århundrade har nationalekonomins teoretiska kärna förblivit i stort sett oförändrad. Alltför avvikande idéer behandlas styvmoderligt och förpassas till obskyra tidskrifter. Senare års växande intresse för forskning i gränslandet mellan nationalekonomi och psykologi är emellertid ett bevis på att vårt ämne långt ifrån stagnerat. Kanske är t o m en revolution på väg? I *Happiness – A Revolution in Economics* argumenterar Bruno Frey för att forskning kring människors lycka kommer att revolutionera nationalekonomin i flera viktiga avseenden.

En av de mest fundamentala delarna av denna revolution rör vår förståelse för begreppet nytta. Metodologiskt erhåller vi genom lyckoforskningen nämligen ett sätt att – åtminstone approximativt – mäta människors nytta, något som tidigare ansetts både onödigt och omöjligt. Genom sådana mätningar kan nationalekonomin röra sig i hittills utforskade terräng.

Sedan 1930-talet har det inom efterfrågeteorin utgått ifrån att vi endast behöver observera individers handlingar för att dra slutsatser om deras nyttoutfall (se t ex Hicks och Allen 1934). Det nyligen på allvar uppmärksammade faktum att människor begår systematiska fel då de utvärderar olika konsumtionsalternativ ifrågasätter dock de klassiska teoriernas antaganden. Om lyckoforskningen tillhandahåller ett verktyg för att utvärdera sådana felbedömningar blir det ibland inte bara *möjligt*, utan även *nödvändigt*, att mäta lycka.

Hur kan vi bära oss åt för att mäta människors lycka? Inom lyckoforskningen används flera olika metoder för att mäta individens s k *subjektiva välbefinnande*. Den vanligaste metoden består helt enkelt av att man genom ett frågeformulär ber individen betygsätta sitt välbefinnande på en skala. Frey presenterar även ett antal alternativa tillvägagångssätt. Med diverse tekniska hjälpmedel kan man samla in information i realtid. Sådana metoder kräver dock att personen i fråga bär med sig en liten dator för att registrera svaren och är därför relativt dyr och ovanlig. Ett alternativ till dessa metoder är att i efterhand be försökspersonen mentalt rekonstruera en speciell dag och utvärdera sina erfarenheter från denna. Det subjektiva välbefinnandet modelleras sedan i en nyttofunktion och skattas ekonomiskt.

Ett exempel på en nationalekonomisk fråga där lyckomätningar redan används är effekten av inkomst – kan lycka köpas för pengar? Enligt Frey verkar forskningen faktiskt tyda på det. Högre inkomst ökar det subjektiva välbefinnandet – dock inte speciellt mycket. Det faktum att inkomst bara svarar för en liten del av människors lycka har av vissa tolkats som att individers lycka överhuvud taget inte påverkas av inkomst. Ett känt resultat inom denna typ av forskning – den s k *Easterlinparadoxen* (se t ex Easterlin 1974 och 1995) – pekar på att det inte finns något samband mellan ett lands ekonomiska utveckling och den genomsnittliga lyckonivån.¹ Frey förnekar inte att människors lycka trots högre inkomst kan vara konstant över tiden, utan nöjer sig med att hänvisa till att människor anpassar sig till sina förväntningar efter erfarenheter. Detta leder till att man riskerar att överskatta sin framtida lyckonivå.

Frey ger i boken flera andra exempel

BOKANMÄLAN

Bruno S Frey: *Happiness – A Revolution in Economics*, MIT Press, 2008, 240 sidor, ISBN 978-0-262-06277-0.

¹ Denna "paradox" har dock nyligen ifrågasatts (Stevenson och Wolfers 2008).

på hur lyckomätningar redan används i nationalekonomisk forskning. När det gäller arbetslöshet är forskningen entydig: individens subjektiva välbefinnande påverkas mycket negativt av arbetslöshet. Detta gäller dessutom inte bara egen arbetslöshet utan också den totala arbetslösheten i samhället. Vi får även lära oss att människor blir olyckliga av inflation. Eftersom denna effekt inte är lika stor som effekten av arbetslöshet (om arbetslösheten ökar med 5 procentenheter måste inflationen minska med 8,5 procentenheter för att människors lyckonivå ska vara oförändrad) skulle man kunna lockas att argumentera för att större vikt bör läggas vid att bekämpa arbetslöshet än att hålla inflationen låg. Här är dock Frey försiktig och medger att penning- och finanspolitiska instrument inte är tillräckligt träffsäkra för att tillåta sådana ingrepp.

Det är fullt möjligt att lyckoforskningen låter oss uppmärksamma tidigare utforskade nationalekonomiska områden. Effekten av TV-tittande är ett spännande exempel på detta. Med tanke på det stora antal timmar genomsnittsvästerlänningen ägnar åt TV-tittande varje dag skulle man baserat på konventionell mikroekonomisk teori kunna tro att de åtnjuter en mycket stor nytta av denna sysselsättning. Frey presenterar dock forskning som tyder på att TV-tittande har en negativ effekt på lyckan. Här finns självklart uppenbara kausalitetsproblem: blir man olycklig av att titta på det senaste avsnittet av sin favoritserie eller dränker olyckliga människor sina sorger i dokusåpor? Genom att undersöka sambandet mellan alternativkostnad (mätt som flexibilitet i arbetstider m) kan man få ett indirekt test för kausalitet. På så sätt argumenterar Frey för att det speciellt är människor med hög alternativkostnad som blir olyckligare av att titta på TV.

Med bakgrund i sin forskning till-

sammans med Alois Stutzer ägnar Frey ett kapitel åt frågan huruvida människor blir lyckliga av att gifta sig (se t ex Stutzer och Frey 2006). Individer rapporterar stadigt ökande nivåer av subjektivt välbefinnande i takt med att bröllopet närmar sig. Därefter minskar trist nog lyckan till en nivå under den som rådde innan giftermålet. Detta kan förklaras på flera sätt, exempelvis är det tänkbart att folk vänjer sig och anpassar sina förväntningar på samma sätt som vid en inkomstökning. Ett intressant resultat avseende giftermål är att par med större löneskillnad rapporterar högre subjektivt välbefinnande än par som tjänar ungefär lika mycket. Frey menar att detta kan ge stöd åt uppfattningen att man genom giftermål kan dra nytta av arbetsfördelning. Det ska dock noteras att den positiva effekten avtar: efter några år är par med hög löneskillnad lika olyckliga som de med låg.

Demokrati är ännu ett intressant exempel på lyckoforskningens användningsområden. Frey argumenterar för att demokrati ökar människors lycka av två olika anledningar. Den konventionella synen på demokrati är att det är ett system som leder till de politiska beslut som bäst överensstämmer med medborgarnas preferenser. Demokrati leder emellertid inte bara till bättre utfall, utan själva rätten att delta i den politiska processen *i sig* värderas också. I en undersökning baserad på data från Schweiz visar det sig att desto mer långtgående möjligheter till direktdemokrati som finns tillgängliga, desto högre är det rapporterade subjektiva välbefinnandet. Skillnaden mellan utfallsnytta (bättre politiska beslut) och procedurnytta (rätten att delta) undersöks genom det faktum att icke-medborgare inte har rätt att rösta, men ändå kan dra nytta av demokratiska beslut. Resultatet visar att både procedurell och utfallsnytta bidrar till den positiva effekten av demokrati.

Diskussionen om utfallsnytta och procedurnytta är mycket intressant och tillägnas ett eget kapitel i boken. Lycka är mer eller mindre omöjligt att uppnå på direkt väg, utan ska snarare betraktas som en biprodukt av någon annan strävan. Frey argumenterar för att detta borde beaktas i större utsträckning inom nationalekonomin. Även om standardteorier menar att individens observerbara val ger oss tillräcklig information om nyttoutfall, fokuseras det nästan uteslutande på utfallsnytta.

I en bok om lyckoforskning kan man knappast undkomma frågan om huruvida vi bör sträva efter att maximera den nationella lyckonivån. Att BNP knappast är ett perfekt mått på välbefinnande håller många med om. Alternativa mått som tar hänsyn till lycka, såsom t ex "Gross National Happiness" och "National Happiness Index", har därför föreslagits. Frey ställer sig dock skeptisk till idén att maximera nationell lycka. Förutom invändningar baserade på välfärdsekonomiska teorier, har man inom lyckoforskningen nämligen pekat på en motsättning mellan att maximera kortsiktigt respektive långsiktigt hållbar lycka. Dessutom varnar Frey för den uppenbara risken att politiker låter konstruera passande lyckoindex för att legitimera en viss politik.

Att lycka har varit ett hett diskussionsämne i samband med forskning kring tillväxt och inkomst är kanske

ingen nyhet. Bokens stora behållning är snarare diskussionerna kring lyckoforskningens mer originella områden som t ex TV-tittande, demokrati och egenföretagande. Trots att Frey skriver att hans mål med boken inte är att erbjuda en komplett översikt av lyckoforskningen ger den en mycket god bild av fältet – både gällande hur möjligheten att mäta lycka används redan i dag och hur den kan komma att revolutionera ämnet i framtiden. Huruvida revolutionen verkligen kommer återstår att se.

Daniel Hedblom

Forskningsassistent, Institutet för Näringslivsforskning

REFERENSER

Easterlin, R A (1974), "Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence", i David, P A och M W Reder (red), *Nations and Households in Economic Growth: Essays in Honor of Moses Abramovitz*, Academic Press, New York.

Easterlin, R A (1995), "Will Raising the Incomes of All Increase the Happiness of All?", *Journal of Economic Behavior and Organization*, vol 27, s 35-48.

Hicks, J R och R G D Allen (1934), "A Reconsideration of the Theory of Value", *Economica*, vol 1, s 52-76.

Stevenson, B och J Wolfers (2008), "Economic Growth and Subjective Well-Being: Reassessing the Easterlin Paradox", *Brookings Papers on Economic Activity*, nr 2, s 1-87.

Stutzer, A och B S Frey (2006), "Does Marriage Make People Happy, or Do Happy People Get Married?", *Journal of Socio-Economics*, vol 35, s 326-347.